

UDK: 343.241(44)

КАЗНЕ У ФРАНЦУСКОМ КРИВИЧНОМ ЗАКОНИКУ ОД 1810. ГОДИНЕ

Милица Маринковић*

Аутор у раду анализира казнени систем француског Кривичног законика од 1810. године (Code pénal de 1810), имајући у виду утицај који је овај Законик, а самим тим и његов казнени систем извршио на даљи развитак француског и европског материјалног кривичног права. У прилог томе довољно говори чињеница да је Наполеонов Кривични законик од 1810. године, уз касније измене и допуне, остао на снази пуне 184 године. У раду се казнени систем Законика од 1810. године излаже према оригиналној систематици Законика, који је први пут у историји модерног европског кривичног права извршио троеобу кривичних дела и казни. Пошто је реч о Законику који је донет двадесет једну годину после изведене буржоаске револуције, аутор упоређује казнени систем овог законика са казним системом првог револуционарног Кривичног законика од 1791. године, али и са казнама које су се примењивале под „старим режимом“ (Ancien régime). У раду се на основу података из објављених извора и литературе детаљно анализира саджај свих казни које су предвиђене Кривичним законом од 1810. године. Притоме се посебно указује на кључне криминолошке проблеме које је изазивала примена појединих казни.

Кључне речи: казне, казнени систем, Кривични законик од 1810. године

* Докторанд на Правном факултету Универзитета у Крагујевцу; контакт: milica.marinkovic93@yahoo.com

1. УВОД

Док се, речју Вејона, првим француским Кривичним закоником од 1791. године „појединац, у складу са Декларацијом права човека и грађанина, штитио од злоупотреба носилаца власти, Закоником од 1810. године се, насупротив томе, држава штитила од свих који јој прете“ (Veillon, 2009). Таква промена циља казнене политике морала је да се одрази и на казне у новом Кривичном законнику.

У условима тек преживљене Револуције и револуционарног терора с једне стране, а спољног рада који је Наполеон водио са друге, Француска је била земља „заражена криминалним фалангама које су сејале терор“ у којој је владао „ендемски криминал“ (Veillon, 2009). Комисија за израду нацрта Кривичног законика који је требало да реши ове проблеме образована је 1801. године. На сеанси одржаној 16. преријала XII године (5. јун 1804), по наређењу самог Наполеона Бонапарте законодавна комисија је добила четрнаест питања на која је требало да да одговор, а последњих шест су се тицала казни и казнене политике. Девето питање („Да ли би требало да постоји смртна казна?“), десето питање („Да ли би требало да постоје доживотне казне?“), дванаесто питање које се тицало оправданости постојања казненог минимума и максимума, као и тринаесто које се тицало полицијског надзора, усвојена су *без дискусије*. Једанаесто питање („Да ли би требало да постоји конфискација?“) и четрнаесто које се тицало рехабилитације осуђеника су такође решена на афирмативан начин након краће дискусије. (Nypels, 1864)

Подели свих кривичних дела на злочине, иступе и преступе, која је као кривичноправни новитет спроведена у Кривичном законнику од 1810. године, одговарала је подела у Законнику казни на испаштајуће и казне срамоћења којима су кажњавани злочини, поправне казне којима су се кажњавали преступи и полицијске казне којима су кажњавани иступи (Code pénal de 1810, чл. 7, 8, 9, 464).

2. ИСПАШТАЈУЋЕ КАЗНЕ И КАЗНЕ СРАМОЋЕЊА

2.1. Главне испаштајуће казне и казне срамоћења

2.1.1. *Смртна казна*

Док се приликом доношења првог револуционарног Кривичног закона развио спор у вези са оправданошћу смртне казне, у казнени систем Закона од 1810. године смртна казна је уврштена без дискусије у законодавној комисији¹ (Ortolan, 1841, Nypels, 1864). Према Кривичном закону од 1810. године смртна казна се увек извршавала одсецањем главе (Code pénal de 1810, чл. 12). Ово решење је преузето из Закона од 1791. године, приликом чијег доношења је проблем начина извршења смртне казне третиран као питање које се пре свега тиче правне једнакости, стога што је у предреволуционарном кривичном праву начин извршења смртне казне зависио од сталешке припадности осуђеног. Одсецање главе је било резервисано само за племиће, док је обичан свет кажњаван вешањем, спаљивањем, стављањем на точак и везивањем руку и ногу за репове четири коња (Du Boys, 1874). За одсецање главе се користила гиљотина, изум доктора Гиљотена (*Joseph-Ignace Guillotin*) који требао да „модернизује, убрза и олакша законито проливање крви“ (Megivern, 1991). Прихватању гиљотине помогао је и Шарл Анри Саксон, члан породице чији су чланови читав век служили као краљевски целати. Сансон се жалио на потешкоће одсецања главе мачем и секиром, понајвише због тога што су ови алати морали често да се оштре, али и зато што је сам посао одсецања главе био физички исцрпљујући за целате (Roth, 2014).

Упркос генералној строгости Кривичног закона од 1810. године, број кривичних дела за која је била предвиђена смртна казна није био већи у

¹ Смртна казна је на кратко била укинута Законом од 4. бримера IV године (26. октобар 1795). Један од истакнутијих чланова законодавне комисије, Ги Жан-Батист Тарже, поновно увођење смртне казне оправдао је тиме што је „од свих осећања која утичу на душу поквареног човека, најживља љубав према животу и страх од његовог губитка“. Док казна лишења слободе, по Таржеу, није била погодна да застраши окореле криминалце пошто је постојала могућност бежања, дотле је смртна казна представљала „гробницу илузија“. (Veillon, 2009)

односу на први француски Кривични законик. У другом француском Кривичном законуку смртна казна је била забрањена за тридесет пет кривичних дела, међу којима су била поједина тешка кривична дела против државе, као и неки од најтежих облика кривичног дела убиства.²

2.1.2. Принудни рад

Казна принудног рада у Кривичном законуку од 1791. године била је означена термином *les fers*, што у буквалном преводу значи гвожђе. Овај назив је потицао отуда што је осуђеницима током издржавања казне за ногу било ланцем привезано топовско ђуле (Code pénal de 1791, део I, насл. I, чл. 7). Осуђеници су ову казну издржавали радећи у корист државе у лукама и арсеналима, као и на исушивању мочвара, а у случају потребе законодавно тело је могло да одреди и друга места за издржавање ове казне (Code pénal de 1791, I, I, чл. 6).

Према Законику од 1810. године казна принудног рада је могла да се издржава и у унутрашњости казног завода, али је у пракси то било ретко, посебно у случају када су осуђени били мушкарци (Code pénal de 1810, чл. 15). За разлику од мушкараца, жене су из разлога пристојности и заштите части казну принудног рада искључиво издржавале унутар казног завода. То је упућивало на закључак да у случају осуђеника женског пола није прављена разлика између принудног рада и робије као блаже казне (Trébutien, 1854).³ Из законске формулације се види да је казна принудног рада укључивала у себи и лишење слободе, пошто се радило на тачно одређеним местима. Пошто је примарна одлика ове казне био рад на „најмучнијим пословима“ (Code pénal de 1810, чл. 15), Т. Селин инсистира на тези да се принудни рад не може сматрати једном од

² Међу кривичним делима која су кажњавана смрћу била је, поред осталих, издаја, одавање тајних података непријатељу, атентат на цара, али и оцеубиство и убиство детета (Code pénal de 1810, чл. 76, 77, 86, 302).

³ У Законику од 1791. године било је изричито и прописано да се у случају да су на принудни рад осуђене жене, та казна мења робијом (*réclusion dans la maison de force*). Како је робија била само замена за принудни рад, законодавац је није посебно обрадио, већ су се на њу сходно примењивале одредбе о принудном раду за мушкарце (Code pénal de 1791, I, I, чл. 11, 12).

варијанти казне лишења слободе, због чега га третира као телесну казну⁴ (Sellin, 1965).

Принудни рад (*travaux forcés*) је према Законика од 1810. године могао бити ограниченог (*travaux forcés à temps*) или неограниченог трајања (*travaux forcés à perpétuité*). Принудни рад у ограниченом трајању могао се изрећи у трајању од пет до двадесет година (Code pénal de 1810, чл. 19). Иако их је Законик посебно регулисао, ове две казне су биле исте природе, само различите по трајању. Принудним радом у ограниченом трајању кажњавано је 41 кривично дело, а у неограниченом трајању 14 кривичних дела.

Идеја једног од најагилнијих чланова законодавног одбора при доношењу Кривичног законика од 1810. године, Лепелетјеа, била је да принудни рад буде „никада као казна, него увек као олакшавање казне и одштета“ (Ortolan, 1841). Принудни рад се сматрао казном која може „повратити поверење друштва (у казнени систем) ако једнога дана смртна казна буде укинута“ (Chaveau & Hélie, 1872). Такође, постојало је уверење да је принудни рад имао благотворно дејство на кривце, пошто је рад „*par excellence* морализујући елемент“ (Esmein, 1911), а поправљање је под утицајем просветитељских идеја постало главни циљ казне у француском револуционарном кривичном законодавству. Ипак, у пракси се показало да је ова казна најчешће служила, с једне стране, за експлоатисање радне снаге затвореника, а с друге стране, као погодна средство за изолацију окорелих криминалаца. На образовању и моралном поправљању лица осуђених на принудни рад у пракси се полагала онолика пажња колико се у „старом режиму“ пазило на поправљање осуђеника који су радили као веслачи на бродовима (Sellin, 1965).

⁴ Постоје и супротна мишљења, па тако Д. Николић ову казну назива робијом и дефинише је као најтежи облик лишења слободе. Став Д. Николића доводе у питање чињенице да је Законик засебно набројао казне принудног рада и робије, изричито одредио да се искључиво мушкарци осуђују на принудни рад, а жене на робију, као и навео да робија не подразумева радове на исушивању мочвара, копању канала итд. (Николић, 1991). Познати пенолог Торстен Селин наводи да су у то време осуђеници на ову казну били означавани термином *forçats* (*forcer* – принудити, натерати), што додатно говори у прилог томе да су били осуђени на *принудни рад* (Sellin, 1965).

2.1.3. Депортација

Казни депортације (*déportation*) посвећен је члан 17 Кривичног законика од 1810. године (*Code pénal de 1810*, чл. 17). Депортација се примењивала и под „старим режимом“, а Законик од 1791. године је задржао ову казну, мада је регулисање њене садржине препустио декретима који су накнадно требало да буду донети (*Code pénal de 1791*, I, чл. 29, 30). Према Законнику од 1810. године лице кажњено депортацијом пребацивано је у неку од француских територија ван континенталног дела Царства и тамо је трајно задржавано⁵ (*Code pénal de 1810*, чл. 17). Следствено, депортација је припадала групи доживотних казни (Николић, 1991).

У Кривичном законнику од 1810. године депортацијом се кажњавало само осам кривичних дела, од којих су сва била политичка, као на пример нехатно откривање тајних државних планова или изазивање рата против Француске сопственим непријатељским акцијама (*Code pénal de 1810*, чл. 82, 84). Имајући то у виду, А. Берто закључује да је депортација била „више политичка него пенална мера“ (Bertauld, 1864), док је за Лепелетјеа она корисна зато што „друштво ослобађа непоправљивог преступника“ (Николић, 1991). Сматрало се да депортација има благотворно ресоцијализујуће дејство на политичке кривце, будући да им пружа могућност да почну „нову каријеру под неким другим небом, и да промене одједном своју земљу, своје навике и своје срце“ (Chaveau & Hélie, 1872). Депортацију је увек пратила споредна казна у виду тзв. грађански смрти⁶ (*Code pénal de 1810*, чл. 18).

⁵ Град у јужноамеричкој колонији Француској Гијани, Кајен, постао је већ од XVIII века место где су повремено депортовани осуђеници (Du Boys, 1874). Међутим, иако је ова казна постојала у Законнику од 1810, француске власти годинама нису успевале да нађу погодно стално место где би осуђеници могли бити депортовани. Због тога је једном ордонансом из 1817. године тврђава Мон сен Мишел одређена као место где ће се осуђеници слати док се не пронађе адекватно место. Тек средином XIX века су оформљена стална места за депортацију у Француској Гијани, Алжиру, као и на острвима Нука Хива и Ваитахау у Француској Полинезији (Sanford, 1854; *Loi du 8 juin 1850*, чл. 4, 5).

⁶ Ово није било ново решење, и неки предреволюционарни закони су предвиђали грађанску смрт као последицу депортације, као што су ордонанса Франсоа I из 1556. и једна друга ордонанса из 1763. године (Du Boys, 1874).

2.1.4. Робија

Робија (*réclusion*) је спадала у оне казне које су биле преузете из дореволюционарног кривичног права, где је робија, ако судимо на основу података о градњи већег броја казних завода у деценијама пред Револуцију, била једна од најчешће изрицаних казни (Quétel, 1981). Кривични законик од 1791. године предвиђао је робију само као казну која је замењивала принудни рад у случају када су на принудни рад биле осуђене жене (Code pénal de 1791, I, чл. 9).

Према Кривичном закону од 1810. године ова казна се могла изрећи како мушкарцима, тако и женама и искључиво се издржавала унутар казног завода (Code pénal de 1810, чл. 21). Казна робије је увек подразумевала рад осуђеника, што на први поглед може учинити компликованим разликовање робије од принудног рада. Ипак, с обзиром на то да се принудни рад и по режиму Закона из 1791. и Закона из 1810. одвијао на отвореном, а робија у затвореном, као и да је принудни рад по Закону из 1810. могао бити и доживотни, док робија то никако није могла бити, јасно је да се ради о различитим казнама. Поред поправљања, рад осуђеника је имао за циљ да се олакша финансирање казних завода (Leterrier, 2008). Део прихода од рада робијаша могао је припасти самим робијашима (Code pénal de 1810, чл. 21). Ипак, „мешање затвореника, одсуство свести о моралу које је владало унутар казних завода, одсуство образовања, лоша употреба уштеђевине коју су кажњеници зарадили својим радом, оставили су рад кажњеника без смисла“ (Leterrier, 2008).

Робијом се према Закону од 1810. године кажњавало чак четрдесет кривичних дела, а могла се изрећи у трајању од пет до 20 година (Code pénal de 1810, чл. 21). Робијом су се кажњавала нека од тешких кривичних дела, као што су фалсификовање државних печата и исправа или употреба фалсификованих приватних исправа (Code pénal de 1810, чл. 141, 151).

2.2. Споредне испаштајуће казне и казне срамоћења

2.2.1. Жигосање

Жигосање (*la marque, flétrissure*) је било од давина позната казна у француском праву.⁷ Кривични законик од 1791. године није познавао ову казну, будући да су декрети донети 26-28. септембра 1791. године прокламовали да је „жигосање забрањено од данашњег дана“ (Esmein, 1911). Једном речју, жигосање је било сурова и трајна казна, а Кривични законик из 1791. године напустио је такве казне. Ипак, у недостатку ефикасних метода распознавања повратника, жигосање се показало неопходним, па је током писања Кривичног законика од 1810. године један од писаца Законика, Г. Тарже, указао на потребу поновног увођења ове казне. Том приликом је истакнуто како од свих казни „жигосање оставља најживљи утисак на гнусне људе,“ па је стога ова казна „најмоћнија заштита против повратника, уколико се њена употреба задржи у границама разума“ (Veillon, 2009).

Законик из 1810. године је у Општем делу, у члану 20, предвиђао да ће жигосање бити обавезна последица осуде на принудни рад у неограниченом трајању независно од врсте кривичног дела због ког је кривац осуђен, а осуђени на друге казне ће „бити жигосани само у случајевима где закон жигосање везује за казну која им је изречена“ (Code pénal de 1810, чл. 20). Жигосање се извршавало на јавном месту, где би осуђеном ужареним гвозђем била утиснута одређена ознака на десни длан руке. Тако би, примера ради, лице осуђено на принудни рад у неодређеном трајању било обележено словима Т.Р. (*travaux à perpétuité*), док би осуђеном фалсификатору било утиснуто слово F (*fausseté*) (Code pénal de 1810, чл. 20).

2.2.2. Конфискација имовине

Пошто је Кривични законик од 1791. године писан под утицајем Бекаријиних идеја, који се оштро супростављао казни конфискације имовине, ова казна није била предвиђена у првом револуционарном

⁷ У предреволуционарном праву је осуђенима на казну веслања на бродовима (*peine des galères*) на десни длан била утискивана ознака GAL, женама осуђеним за крађу (*vol*) слово V, а када је ова телесна казна била удружена са излагањем на стубу срама или бичевањем (*fouet*) осуђени би носио жиг у облику цвета љиљана (*fleur de lys*) (Du Boys, 1874).

Кривичном закону.⁸ Француско право се већ 1810. године, након краће дискусије у законодавној комисији (Nypels, 1864), враћа конфискацији имовине, која је у Законику од 1810. године имала карактер споредне казне. Као споредна казна, конфискација није била нужна последица ни једне главне казне, већ се могла изрећи само у оним случајевима у којима је Законик изричито предвиђао. Конфискација имовине је најчешће била прописана уз смртну казну код кривичних дела против државе, каква су, примера ради, кривично дело предавање војних планова непријатељу, оружане побуне и фалсификовања државног новца (Code pénal de 1810, чл. 76-81, 91-96, 132, 139).

Иако је чланом 37 прописано да је „општа конфискација одузимање имовине у корист државе“, у Кривичном закону из 1810. године, за разлику од дореволюционарног права, нису били занемарени имовински интереси породице и наследника осуђеника. У члану 38 је било предвиђено да се половина имовине конфискује, док је друга половина остајала наследницима. Поред тога, нису се смеле занемарити већ постојеће обавезе издржавања на које је осуђени по закону био обавезан (Code pénal de 1810, чл. 38). Законик је такође омогућавао Цару да „располаже конфискованим добрима у корист било оца, било мајке или других предака, било удовице, било деце или других законитих, незаконитих или усвојених потомака, било других сродника осуђеног“ (Code pénal de 1810, чл. 39).

Ипак, казна конфискације била је укинута одмах после Наполеоновог пада, Уставом од 1814. године, па се зато није нашла на списку казни новелираног издања Законика које је ступило на снагу 1832. године (Du Boys, 1874).

2.3. Казне срамоћења

2.3.1. Излагање на стубу срама

Кривични законик од 1810. године предвидео је казну излагања на стубу срама (*carcan*), која се примењивала како пре Револуције,⁹ тако и

⁸ По Ч. Бекарији конфискација „заједно са кривцем кажњава и невинне“, односно кривчеву децу, што је лако могло да се претвори у извор новог криминала (Becaria, 1764).

⁹ Пример предреволюционарног извршења ове казне: *L'exposition au carcan de François Pierre Billard*, 1772. Преузето 27. августа. 2019. године.

после доношења Кривичног законика од 1791. године. Ова казна је добила име по металној огрлици (*carcan*) која је осуђеном стављана око врата приликом излагања на стубу срама. Осуђени би био везан за стуб који би био постављен на јавном месту, а око врата би му била стављена метална огрлица привезана за стуб. Изнад његове главе налазила се плочица са називом кривичног дела за које је осуђен, казном и личним подацима. За разлику од Законика од 1791. године, где је дужина излагања на стубу срама могла бити од два до чак десет сати¹⁰ (Code pénal de 1791, I, чл. 33, III, чл. 1), у Законику од 1810. године излагање на стубу срама је било ограничено на један час (Code pénal de 1810, чл. 22). Излагање на стубу срама је по правилу имало карактер споредне казне, која се увек изрицала уз главне казне принудног рада и робије (Code pénal de 1810, чл. 22). У једном броју случајева излагање на стуб срама је имало својство главне казне, као што је то било код кривичног дела примања мита од стране јавних функционера (Code pénal de 1810, чл. 177).

Ова казна је била укључена у казни систем Кривичног законика из 1810. године јер се веровало да опомињуће делује на потенцијалне починиоце. У међувремену су ипак превагнули они аргументи који су доказивали да ова „неопозива анатема“ (Chaveau & Hélie, 1872) само подстиче осуђенике да се „одомаће на путу бешчашћа“ (Ledru-Rollin, 1847). Најпре је реформом Кривичног законика из 1832. године метална огрлица престала да се користи код јавног излагања на стубу срама, да би 1848. године ова казна у потпуности била укинута (Garçon, 1922).

2.3.2. Прогонство

У Кривичном законику од 1810. године се јавља и казна прогонства (*bannissement*), која је сходно троеоби кривичних дела и казни припадала категорији основних казни срамоћења. Иако се прогонство као казна

са <https://criminocorpus.org/fr/expositions/peine-de-mort/justice-royale-execution-publique/les-chatiments-non-mortels/>

¹⁰ Пошто је излагање на стуб срама у Кривичном законику од 1791. године имало карактер споредне казне, дужина излагања је зависила од главне казне. Занимљиво је да је код губитка грађанских права излагање било дуже него код смртне казне, па је у првом случају износило десет сати, док је код смртне казне излагање трајало осам сати. То се може објаснити тиме што је у слободној земљи била „велика част имати статус пуноправног грађанина“ (Павловић, 2013; Code pénal de 1791, I, чл. 33, III, чл. 1).

примењивало још под „старим режимом“,¹¹ оно се није нашло у оквирима Кривичног законика од 1791. године, јер се у то време већ сматрало неувиђавним актом ако једна држава протера криминалца са своје територије и пусти га да слободно борави у другим земљама (Sanford, 1854).

Ипак, прогонство је уведено у казни систем Законика од 1810. године за двадесетједно кривично дело. Реч је углавном о политичким деликтима, какви су били, примера ради, изазивање непријатељских акција према другој земљи, објаве рата Француској или изазивање актима који нису одобрени од стране француске Владе репресалија према Француској (Code pénal de 1810, чл. 84, 85).

Суштине ове казне се састојала у „транспорту, по наређењу Владе, ван граница Царства“ и по томе се разликовала од депортације, која је подразумевала изгнанство у неку од француских прекоморских колонија (Code pénal de 1810, чл. 32). Прогнани је током трајања казне био лично слободан, али се није могао вратити у отаџбину пре него што му истекне казна. За разлику од предреволуционарне праксе која је познавала доживотно прогонство, по режиму Законика из 1810. прогонство је могло да траје најкраће пет, а најдуже десет година (Code pénal de 1810, чл. 32). Имајући у виду ту чињеницу, прогонство је било блажа казна у односу на депортацију која је према Кривичном закону од 1810. године могла имати и карактер доживотне казне. У случају да се прогнано лице својевољно врати у отаџбину пре истека казне, прогонство би се преиначило у казну депортације (Code pénal de 1810, чл. 33).

У вези са оправданошћу казне прогонства ондашња кривичноправна теорија је била подељена. С једне стране, стајали су аргументи Ч. Бекарије који је оправдавао прогонство, сматрајући га универзалном казном за „оне који нарушавају јавни мир, који се не покорављају законима и који не поштују услове под којима се људи међусобно подржавају и бране“ и да зато овакви људи „заслужују да буду изопштени из друштва, тј. прогнани“ (Chaveau & Hélie, 1872). Против прогонства је најчешће навођен аргумент да је ова казна претварала осуђеника у избеглицу који је остављан без редовних прихода и везе са матичном државом, па се самим тим могао поново лако одати криминалу (Chaveau & Hélie, 1872).

¹¹ Одредбе о привременом и трајном прогонству могу се наћи и у Кривичној ордонанси (*Ordonnance criminelle*) Луја XIV од 1670. године (Trébutien, 1854).

2.3.3. Губитак грађанских права

Међу казнама срамоћења у Кривичном законнику од 1810. године налази се и губитак грађанских права, означен термином *dégradation civique*. Предреволуционарно право је познавало строжу варијанту ове казне, тзв. грађанску смрт, која је водила порекло још из римског права. Пошто је грађанска смрт имала иста правна дејства као природна смрт,¹² законодавац од 1791. године није предвидео „грађанску смрт“ као казну са трајним последицама (Bertauld, 1864). Уместо тога, Кривичним закоником од 1791. године било је предвиђено да осуђени на губитак грађанских права буде лишен „политичких права, али не и држављанства“¹³ (Desmons, 2015). Тако су се, речју Е. Десмона, „нечасни грађани и подграђанке“ лишавали, између осталог, бирачког и различитих професионалних права (Desmons, 2015). Казна губитка грађанских права (*dégradation civique*) по Законнику из 1791. године извршавана је тако што би осуђени био изведен на јавно место, а судски записничар би прочитао следеће речи: „Ваша земља је нашла да сте криви за нечасно дело; закон и суд вас лишавају звања француског грађанина“. Након тога би следило десеточасовно излагање на стубу срама (Code pénal de 1791, I, чл. 31).

Према Законнику од 1810. године казна губитка грађанских права се могла изрећи као главна, али и као споредна казна. У Кривичном законнику од 1810. године промењен је начин извршења ове казне, па се више није захтевало јавно изрицање пред окупљеном масом. Губитак грађанских права се није манифестовао никаквим спољним чином, него је „извирао из пресуде“ (Chaveau & Hélie, 1872). Иако не постоји терминолошка разлика у називу ове казне између Законика од 1791. и Законика од 1810. године, у Законнику од 1810. године законодавац се, заправо, вратио режиму предреволуционарне „грађанске смрти“. Чак и у

¹² О томе какве је последице за осуђеног изазивала „грађанска смрт“ упечатљиво сведоче следеће речи: „Грађанска смрт кида апсолутно све везе између осуђеног и друштва; човек у том стању фиктивне смрти престаје бити грађанин; он се не може сматрати странцем, зато што не припада ниједној нацији: он постоји само као људско биће зато што се закон сажалио на њега“ (Du Boys, 1874).

¹³ Што се тиче самог концепта држављанства, за његов настанак је заслужна управо Француска буржоаска револуција. Више о томе в. Brubaker, W. (1989). The French Revolution and the Invention of Citizenship. *French Politics and Society*, 7(3), 30-49.

самом тексту Законика термин „грађанска смрт“ (*mort civile*) се користи упоредо са изразом *dégradation civique*. Поред губитка политичких и права учествовања у судским споровима (Code pénal de 1810, чл. 28, 34) као кривичноправних последица осуде, лице осуђено на губитка грађанских права трпело је и озбиљне породичноправне и наследноправне последице: поништење брака, забрану склапања новог брака, немогућност располагања имовином стеченом након изрицања ове казне, поништење тестаментa, немогућност сачињавања новог тестаментa и, уз то, отварање наслеђа над имовином осуђеног¹⁴ (Code civil, чл. 25). Тако су лицу осуђеном на губитак грађанских права остајала само права „неопходна за пуки живот“ (Demante, 1853). Због породичноправних и наследноправних последица које је за собом повлачила ова казна је била предмет најоштријих критика, поред тога осуђивана је као нехришћанска, јер је „кидала свете везе брака“ (Demante, 1853). Прекинуте породичне везе и лоша материјална ситуација је од чланова породице осуђеника лако правила нове криминалце¹⁵ (Trébutien, 1854).

Као главна казна губитак грађанских права се изрицао за десет тешких кривична дела, каква су била, поред осталих, угрожавање грађанских слобода појединаца или групе од стране јавног функционера и намерно или случајно пропуштање полицијског или административног службеника да поднесе жалбу на незаконит притвор грађана (Code pénal de 1810, чл. 114, 119). Губитак грађанских права је као споредна казна био обавезна последица осуде на принудни рад у неограниченом трајању и осуде на депортацију. С том разликом што је код депортације Влада могла осуђенику да омогући уживање једног или више права којих би иначе био лишен (Code pénal de 1810, чл. 18).

¹⁴ Сву имовину стечену након изрицања ове казне наслеђивала је држава, пошто се сматрала имовином без наследника. Објашњење за ову строгу одредбу је било логично - наслеђе је већ једном отворено у тренутку изрицања казне грађанске смрти, па га није могуће поново отворити када наступи биолошка смрт (Bressolles, 1880).

¹⁵ За детаљнију анализу свих критика упућиваних на рачун ове казне в. Demante, G. (1853). De l'abolition de la mort civile. *Revue Critique de legislation et de jurisprudence*, (3), 98–113.

3. ПОПРАВНЕ КАЗНЕ

3.1. Обичан затвор

Обичан затвор (*emprisonnement*)¹⁶ је према одредбама Кривичног законика из 1810. године подразумевао затварање унутар казненог завода. Током издржавања казне затвореници су снабдевани хлебом и водом, а све преко тога морали су сами да обезбеде радом по сопственом избору (Code pénal de 1810, чл. 40). Део прихода који осуђени заради својим радом трошио се на подмиривање потребе затвора, део за његова задовољства ако би му то било на корист, а део на формирање посебног фонда средстава која би осуђеноме била исплаћена након издржане казне (Code pénal de 1810, чл. 40, 41). У односу на робију, обичан затвор је био лакши облик казне лишења слободе, пошто је робија могла да се изрекне у распону од пет до десет година, док је минимална казна за обичан затвор била шест месеци, а максимална пет година (Code pénal de 1810, чл. 40). Ово је била једна од најчешћих казни у Законику од 1810. године и могла се изрећи за чак сто тридесет пет кривичних дела, најчешће у комбинацији са смртном казном (Code pénal de 1810, чл. 105, 120, 174, 179, 192 итд.).

Иако је због рада који је био саставни део ове казне, затвор замишљен као поправна казна, у пракси се показала супротно. Пошто је казна затвора најчешће изрицана са краћим трајањем, немогуће је било организовати рад који би имао икакво благотворно дејство на осуђене. Због мешања са прекаљеним робијашима долазило је до кварења затвореника, па је ова казна имала ефекат превенције само док осуђени први пут не крочи у казнени завод. Речју Гарсона, „онај ко први пут пређе врата казненог завода много мање се гнуша да се поново врати тамо“ (Garçon, 1922). Због свега тога, обичан затвор се показао не само као неефикасна, него и контрапродуктивна казна, пошто је за резултат имао повећање стопе поврата (Von Bar, 1916).

¹⁶ Исту казну, само под називом *détention*, познавао је и Законик од 1791. године (Code pénal de 1791, I, чл. 20-23).

3.2. Привремено лишење појединих грађанских, политичких или породичних права

Казну привременог лишења појединих грађанских, политичких или породичних права (*l'interdiction à temps de certains droits civiques, civils ou de famille*) Кривични законик од 1791. године није познавао. У Кривичном закону од 1810. године предвиђено је да судови у случајевима предвиђеним законом могу осуђеног у циљу поправљања привремено лишити уживања неког од осам таксативно набројаних права. То су, према члану 42 Законика, следећа права: активно и пасивно бирачко право, право избора на јавне функције, право гласања приликом доношења одлука у оквиру породице, право лица да буде тотор или старатељ ако нема деце и да одлучује у породици, да буде вештак или сведок у судском поступку, да на било који други начин учествује у судском поступку, осим давањем простих објашњења (*Code pénal de 1810*, чл. 42).

Најважнија разлика у односу на тзв. грађанску смрт састојала се у томе што је казна привременог лишења појединих грађанских, политичких или породичних права била *дељива*, будући да се осуђени лишавао само неких од наведених права, а не свих одједном, и што је била *привремена*.¹⁷ (Trébutien, 1854) Сенфордовим речима, „права која су осуђеноме у случају губитка грађанских права била потпуно поништена, код привременог лишења су била само суспендована“ (Sanford, 1854). Због привремености, дељивости и мањег обима права којих се осуђени лишавао, критичари грађанске смрти на челу са М. Демантом су управо казну привременог лишавања права предлагали као њену замену (Demante, 1853).

¹⁷ За казну лишавања појединих права није био прописан у општем делу Законика општо законски максимум и минимум, као што је то био случај код других казни, већ је за свако кривично дело био прописан посебан казнени минимум и максимум. Примера ради, чл. 109 и 113 предвиђали су лишење активног и пасивног права гласа у периоду од пет до десет година, чл. 123 је предвиђао лишење свих политичких права у трајању од највише десет година (није било казног минимума), чл. 335 је предвиђао лишење права тоторства, старатељства и учествовања у породичном савету у трајању од 10 до 20 година итд. (*Code pénal de 1810*, чл. 109, 113, 123, 335).

3.3. Новчана казна

Иако је у Француској новчана казна (*l'amende*) имала дугу историју примене, која се може пратити почев од епохе меровиншког права, Кривични законик од 1791. године није предвидео новчане казне (Trébutien, 1854). Кривични законик из 1810. године поново уводи новчану казну, прописујући је чак за сто петнаест кривичних дела.¹⁸ За разлику од предреволуционарног права које је подразумевало апсолутну слободу судије при одмеравању износа новчане казне, Кривични законик из 1810. године је за свако кривично дело за које била запређена новчана казна прописао посебни казнени минимум и максимум.¹⁹ Међутим, ни ово решење није било идеално, јер је казнени минимум био високо постављен, па је у пракси, Сенфордовом речју, новчана казна за већину осуђених имала ефекат „конфискације свих осуђеникових добара“ (Sanford, 1854). Ипак, нису могле да се пренебрегну позитивне стране увођења новчане казне: новчана казна је дељива и самим тим погодна за индивидуализацију, а уз то су држави стајале на располагању различите могућности за њену наплату, почев од тога да је у случају осуђеникове инсолвентности новчана казна могла да се замени принудним радом (Code pénal de 1810, чл. 52; Chaveau & Hélie, 1872).

¹⁸ Из посебног дела Законика види се да је новчана казна најчешће била изрицана кумулативно са обичним затвором, као у случају затворских чувара и управника који би примили у затвор осуђеника без пресуде. Она се могла изрећи и самостално, као у случају употребе страног фалсификованог новца на територији Француске након што се лице увери да је у питању фалсификат (Code pénal de 1810, чл. 120, 135).

¹⁹ Казнени минимум и максимум код злочина и преступа нису увек били унапред предвиђени и нису се увек изражавали тачним сумама новца. Приме ради, чл. 105 предвиђао је новчану казну у износу од 500 до 2000 франака. С друге стране, чл. 113 којим се кажњавала продаја гласа предвиђао је казну у двоструком износу у односу на износ добијен продајом гласа, док је чл. 135, којим се кажњавала употреба фалсификованих новчаница, био предвиђен износ казне три до шест пута већи од износа написаног на фалсификованим новчаницама, с тим што је казнени минимум износио 60 франака (Code pénal de 1810, чл. 105, 113, 135). Код иступа ова казна није могла бити изречена у износу испод једног и преко 15 франака, који би били уплаћивани у корист заједнице на чијој територији је иступ учињен (Code pénal de 1810, чл. 466).

4. ПОЛИЦИЈСКЕ КАЗНЕ

Полицијским казнама кажњавани су иступи као најлакша врста кривичних дела и као такве биле су прописане у последњој, четвртој књизи Законика од 1810. године. Иступи су се кажњавали следећим полицијским казнама: обичним затвором, новчаном казном и одузимањем заплених предмета (*Code pénal de 1810*, чл. 464).

Затвор и новчана казна су се од истоветних казни за злочине и преступе разликовали само по ниже постављеном казненем минимуму и максимуму. Затвор за иступе могао је трајати од једног до пет дана (*Code pénal de 1810*, чл. 465), док је износ новчане казне могао бити одмерен између једног и петнаест франака (*Code pénal de 1810*, чл. 466).

Казна одузимања заплених предмета (*la confiscation de certains objets saisis*), данас позната као одузимање предмета стечених кривичним делом, била је регулисана у члану 470 Законика. Осуђеном су могли бити одузети предмети стечени извршењем кривичног дела, производи кривичних дела и оруђа коришћена приликом извршења кривичног дела. За разлику од опште конфискације, којом се осуђеноме одузимала цела имовина, ова казна је подразумевала одузимање само појединих предмета, па је зато називана и специјалном конфискацијом (*confiscation spéciale*) (Chaveau & Hélie, 1872). Иначе, казна одузимања заплених предмета била погодна средство за очување јавног реда и мира пошто се њоме „спречавао промет штетних или производа стечених на преварни начин“ (Trébutien, 1854). Тако су, пример ради, код кривичних дела надрилекарства и надриапотекарства одузимани „фалсификовани напаци“ (*Code pénal de 1810*, чл. 317, 318).

5. ДРУГЕ ПОСЛЕДИЦЕ ОСУДЕ

Законик од 1810. године је у посебном трећем поглављу прве књиге, предвидео неколико последица осуде за злочине и преступе, међу којима су биле накнада судских трошкова, накнада штете и посебна кривично-правна мера у виду полицијског надзора (*surveillance de la haute police*) (*Code pénal de 1810*, чл. 44-55).

Полицијски надзор је, по наређењу Наполеона, био тема расправе у законодавној комисији. Овој мери је било посвећено тринаесто питање од четрнаест на која је комисија требало да да одговор, и гласило је: „Да ли бисмо могли да под надзор одређене осуђенике који су издржали своје казне, и да ли бисмо могли у одређеним случајевима да захтевамо јемство за њихово будуће понашање?“. Комисија је једногласно дала позитиван одговор (Nypels, 1864).

Полицијски надзор је била мера која извршавана над осуђеним који је већ издржао главну казну. Осуђени би уз кауцију био стављен под надзор полиције, родитеља или старатеља или татора (Code pénal de 1810, чл. 44). У случају да се лице опире овом надзору или покуша да побегне, по наредби полиције му је могло бити забрањено да напушта место пребивалишта или би било пресељено у други департман Царства који такође не би смело да напушта (Code pénal de 1810, чл. 45). Ова казнена мера била је по својој природи акцесорна, пошто је њено трајање зависило од главне казне. У случају да је осуђени издржао робију или принудни рад у ограниченом трајању, остајао је доживотно под полицијским надзором (Code pénal de 1810, чл. 47). Полицијски надзор за бивше осуђенике на прогонство трајао је онолико колико је трајала главна казна (Code pénal de 1810, чл. 48). Поред тога, Законик је на општи начин прописивао да ће полицијском надзору бити подвргнути сва лица осуђена за кривична дела против спољашње и унутрашње безбедности државе (Code pénal de 1810, чл. 49).

6. ЗАКЉУЧАК

За разлику од Кривичног законика од 1791. године, који је познавао свега осам казни, Кривични законик од 1810. је садржао „широк каталог казни, од којих је најтежа била смртна“ (Veillon, 2009). Осим тога, Законик од 1810. године је вратио неке од казни које су примењиване под „старим режимом“ (*Ancien régime*), а које је Кривични законик од 1791. године укинуо, попут жигосања, опште конфискације, прогонства и новчане казне. У погледу казни које је предвиђао и Законик од 1791. године, Наполеонов Кривични законик је појединим од ових казни променио садржину, као што је то био случај са принудним рада и губитком грађанских права. Док је Законик од 1791. године од трајних казни познавао само смртну казну, Наполеонов Кривични законик је у складу са

законодавчевим генералном намером да поопштри казнену политику увео као трајне казне, поред смртне, доживотни принудни рад, доживотну депортацију и жигосање. Повећање броја доживотних казни оправдано је тиме што оне треба да штите друштво од „неуништивих навика које су осуђеницима биле на неки начин предодређене“, али и представљају вид превенције, пошто је „идеја вечне осуде снажно утицала на машту“ (Trébutien, 1854). Повратак доживотних казни постао је могућ у време доношења Кривичног законика од 1810. године, зато што је цар располагао правом помиловања, док у време доношења првог Кривичног законика „краљ Француза“ није имао према Уставу из 1791. године ово овлашћење. Интервенцијом владара у форми помиловања могла је да се исправи погрешна одлуку суда о осуди једног лица на доживотну казну.

Иако је Законик од 1810. године предвидео оштрије казне у односу на Законик од 1791, требало их је примењивати у оквиру система релативно одређене казне који је омогућавао да се казна прилагоди кривцу и кривичном делу, што је био својеврсни начин ублажавања начелно строже репресије.

ЛИТЕРАТУРА

- Beccaria C, (1764). An Essay on Crimes and Punishments. Преузето 30. септембра 2019. године са: http://files.libertyfund.org/files/2193/Beccaria_1476_EBk_v6.0.pdf
- Bertauld, A. (1864). *Cours de code pénal et leçons de législation criminelle* (2nd ed.). Paris: Imprimerie et librairie générale de jurisprudence.
- Bressolles, J. (1880). Le Tribunat et le Code civil. *Revue Critique de Legislation et de Jurisprudence*, (9), 379–406.
- Brubaker, W. (1989). The French Revolution and the Invention of Citizenship. *French Politics and Society*, 7(3), 30-49.
- Chaveau, A., & Hélie, F. (1872). *Théorie du Code pénal, tome 1*. Paris: Cosse & Co.
- Code civil des Français, Édition originale et seule officielle, Paris, 1804
- Code pénal de l'empire français. Édition conforme à celle de l'imprimerie imperial, Paris, 1810
- Demante, G. (1853). De l'abolition de la mort civile. *Revue Critique de legislation et de jurisprudence*, (3), 98–113.
- Desmons, E. (2015). L'indignité nationale en trompe-l'œil. *Revue des droits de l'homme*. Преузето 13. августа 2019. године са <https://journals.openedition.org/revdh/1078>
- Du Boys, A. (1874). *Histoire du droit criminel de la France depuis le XVIe jusqu'au XIXe siècle, comparé avec celui de l'Italie, de l'Allemagne et de l'Angleterre*. Paris.

- Esmein, A. (1911). *Précis élémentaire de l'histoire du droit français de 1789 à 1814*. Paris: Librairie de la Société du Recueil Sirey.
- Garçon, E. (1922). *Le droit pénal: origines, évolution, état actuel, état actuel*. Paris: Payot et compagnie.
- Ledru-Rollin, A., (1847). *Repertoire général contenant la jurisprudence de 1791 à 1847, l'histoire du droit, la législation et la doctrine des auteurs*, Paris: Bureau du Journal du Palais.
- Leterrier, S. A. (2008). Prison et pénitence au XIXe siècle. *Romantisme*, 4(142), 41–52.
- L'exposition au carcan de François Pierre Billard (1772). Преузето 27. августа. 2019. године.
 ca <https://criminocorpus.org/fr/expositions/peine-de-mort/justice-royale-execution-publique/les-chatiments-non-mortels/>
- Loi. Code Pénal. Donnée à Paris le 6 octobre 1791, Imprimerie de Prault, Paris, 1790
- Loi du 8 juin 1850, чл. 4, 5. Преузето 12. септембра 2019. године,
 ca: <https://criminocorpus.org/fr/reperes/legislation/textes-juridiques-lois-decre/textes-relatifs-a-la-deportati/acces-aux-textes/8-juin-1850/>
- Megivern, J. J. (1991). The Birth of the Death-Machine. *Criminal Justice Ethics*, 10(1), 2–48.
- Николић, Д. (1991). Француски Кривични законик из 1791. године. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*(31), 111-122.
- Nypels, J. S.G. (1864). *Le droit pénal français progressif et comparé. Code pénal de 1810*. Paris: A. Durand.
- Ortolan, J.L.E. (1841). *Histoire du droit criminel en Europe depuis le XVIIIe siècle jusqu'à ce jour*. Paris: Joubert.
- Павловић, М., (2013). *Развитак права*, Крагујевац: Надежда Павловић.
- Quétel, C. (1981). En maison de force au siècle des Lumières. *Cahier Des Annales de Normandie*, 13(1), 43–79.
- Roth, M. (2014). *An Eye for an Eye: A Global History of Crime and Punishment*. London: Reaktion Books Ltd.
- Sanford, H. S. (1854). *The Different Systems of Penal Codes in Europe*. Washington: Beverley Tucker.
- Sellin, T. (1965). Penal Servitude: Origin and Survival. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 109(5), 277–281.
- Trébutien, E. (1854). *Cours élémentaire de droit criminel; tome 1*. Paris: Auguste Durand.
- Veillon, D. (2009). La redaction du Code pénal de 1810. *Slovenian Law Review*, 6(1 and 2), 143–160.
- Von Bar, C. L. (1916). *A History of Continental Criminal Law*. Boston: Little, Brown and Company.

*Abstract***PENALTIES IN FRENCH PENAL CODE OF 1810**

The author in the paper analyzes the penal system of the French Penal Code of 1810 (*Code pénal de 1810*), bearing in mind the influence this Code and its penal system had on the further development of French and European substantial criminal law. The fact that the Napoleonic Penal Code of 1810, with its later modifications and additions, remained in force for 184 years, speaks in favor of this. In this paper the penal system of the Code of 1810 is exhibited according to the original system of the Code. The tri-partial division of both criminal acts and penalties was a novelty in the European criminal law. Given the fact that this was a Code promulgated 21 years after the Bourgeois revolution, the author compares the penal system of this Code to the penal system of the first revolutionary Penal code of 1791, but also with penalties that were used in the "Old regime" (*Ancien régime*). Based on the data published in bills and literature, the author gives a detailed analysis of all penalties contained in the Penal Code of 1810. Thereby, the key criminological problems caused by the practical application of these penalties is pointed out.

Key words: penalties, penal system, the Penal Code of 1810